

RECENZÍÓ

Fiatalok állampolgári szocializációja¹

Murányi István (2022): *Fiatalok állampolgári szocializációja*
Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 108 oldal

PAPP KITTI MÁRIA²

Talán nem túlzás azt állítanom, hogy minden létező politikai párt számára az egyik legmeghatározóbb kérdés az, hogyan lehet a fiatalokat megszólítani, elkötelezetté tenni egy adott ideológia iránt, vagy egyszerűen csak szavazásra buzdítani. Az ifjúság politikai értékválasztására, demokráciához való viszonyulására, társadalmi kérdések iránti érdeklődésére nemcsak a hatalmon lévők vagy vezetni vágyók kíváncsiak, de e jelenségek mélyebb megértésére tett kísérletek a szociológusok (pl. Nyüsti 2011), politológusok (pl. Kovács – Oross – Szabó 2017), szociálpszichológusok (pl. Csepeli 1992) és más társadalomtudósok kutatásainak alapját is képezik.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódóan írta meg a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének a Szociológiai Tudástár című sorozata hetedik kötetét Murányi István is, *Fiatalok állampolgári szocializációja* címen.

A szerző az említett tanszék nyugalmazott docense, szociológus, akinek a fő kutatási területei közé az ifjúságsszociológia, a politikai szocializáció, a nemzeti identitás és a társadalomtudományi módszertan tartozik. Több évtizedre visszanyúló munkásságát tekintve a téma egyik legkiemelkedőbb hazai szakértőjeként hivatkozhatunk rá, amit a jelenleg tárgyalt írása is alátámaszt, hiszen a *Fiatalok állampolgári szocializációja* nem kisebb célt tűzött ki, minthogy ismertesse, milyen folyamatok

¹ Murányi István (2022): *Fiatalok állampolgári szocializációja*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 108 oldal.

² PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program; e-mail: papp.kitti@arts.unideb.hu

RECENZIO

zajlottak az államszocialista rendszer bukása után Magyarországon intézményi szinten, és milyen befolyásoló tényezője volt ez a fiatalok (16–29 évesek) egy másodlagosnak gondolt – politikai – szocializációjában.

A szerző tizenkilenc rövid fejezeten keresztül kalauzol minket az 1990-es évektől a 2010-es évekig olyan kutatásokat és társadalomtudományi modelleket bemutatva, amelyek segíthetnek megérteni, milyen tényezők alakítják az ifjúság politikai világgépét, illetve milyen szocializációs mintát követve alakulnak ki azok az értékek és attitűdök, amelyek az állampolgári cselekvést vagy épp tétlenséget segítik elő, amelyek a nyitott gondolkodást, vagy adott esetben az előítéletes viselkedést táplálják.

A szerző az első két fejezetben azt tárgyalja, hogyan változott a politikai berendezkedés Magyarországon a második világháborút követően. Murányi bemutatja, hogy a kemény diktatúrát követően hogyan lépett át az ország a gulyáskommunizmusba, majd a rendszerváltás milyen hatással volt a demokratikus értékrend megszilárdulásához – gondolhatnánk –, de a következő három fejezet a 2000-es és 2010-es években készült tanulmányok eredményeit szemléltetve éppen azt mutatja, hogy a fiatalok demokráciához való viszonya igen ingtag lábakon áll. Murányi kiemeli, hogy a politikai szocializáció a felnőtté válás egyik legfontosabb lépése kellene, hogy legyen, azonban a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás, illetve az „Ifjúság 2008” adataira hivatkozva bemutatja, hogy a fiatalok mindössze negyven százaléka tartja a demokráciát ideális politikai formának, míg a megkérdezettek harmada a diktatúra bizonyos formáival lenne elégedett. Ezt az eredményt a szerző arra vezeti vissza, hogy az ifjúság politikai érdeklődése csekély mértékű, a témával kapcsolatos tudásuk elenyésző, és úgy gondolják, a közügyekbe való beleszólásuk erősen korlátozott. Bizonyítja ezt a 2012-ben zajló MYPLACE kutatás eredménye is, amelyben ózdi és soproni fiatalok körében végeztek *szociális reprezentációs kutatást* (Purkhardt 1993). A vizsgálat célja az volt, hogy összevessék a két településen élő fiatalok demokráciához való viszonyát. Bár az adatokból kitűnt, hogy mindkét város ifjúsága elutasító a demokráciával szemben, az ózdiak körében ez hatványozottabban megjelent. Az ok a következő: míg az osztrák határ mentén a társadalmi-gazdasági életfeltételek kedvezőbbek, addig a szlovák határhoz közel eső Ózdon magasabb arányban vannak jelen az etnikailag és szocioökonómiailag is hátrányosabb helyzetű fiatalok. A frusztráltság pedig egyértelműen az antiliberális ideológia felé taszítja az ifjúságot.

A VI–IX. fejezetekben a fiatalok radikalizmusához és a nemzeti identitáshoz fűződő kapcsolatáról kaphatunk magyarozott kutatási eredményeket. A módszertan csakúgy, mint a korábban tárgyalt demokráciaértelmezés kapcsán, itt is a szociális reprezentáció volt. A válaszokat tematikus csoportokba sorolták (pl. erőszak, szélsőség, rasszizmus stb.), majd ezekből négy értelmezési kategóriát hoztak létre attól függően, hogy a megkérdezetteknek milyen a radikalizmushoz való viszonyulása (*Erőszakos szélsőség, Elutasított rasszizmus, Új politika, Támogatott szervezet*). A szerző kiemeli, hogy a korábbi adatokhoz viszonyítva nem lehetünk optimisták, hiszen a „keleti” nacionalizmus, vagyis az antidemokratizálódás, a xenofóbia és az

RECENZIO

antiliberalizmus, ahogyan a társadalom egészében, úgy a fiatalok körében egyre elfogadottabb és kíváncsabb ideológiává kezd válni. Alátámasztja ezt az értékelést a már korábban is említett „Iskola és társadalom” kutatás egyik eredménye is, amely szerint a megkérdezett magyar fiatalok döntő részének a demokrácia értelmezése elválaszthatatlan a magyarság fogalmától.

A X–XII. fejezet a demokrácia és az előítéletesség kapcsolatát mutatja be. A szerző és a kutatásban résztvevő munkatársai a fiatalok előítéletességét a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatásban Bogardus-féle skálával vizsgálták. Azt a megállapítást tették, hogy a minta közel negyede tartozik az elfogadóak közé, és ugyanígy 25 százalék a teljesen elutasítókat erősíti. Ennek magyarázatát a demokráciaelfogadáshoz és elutasításhoz hasonlóan a szociokulturális tényezőkben látták: míg a magasan iskolázott szülőktől származó, jó egzisztenciális körülmények között élő fiatalok az elfogadóbbak közé sorolhatók, addig a szakközépiskolában tanuló, idősebb szülőktől származó, kedvezőtlenebb anyagi körülmények között élő gyerekeknél jóval nagyobb mértékű a társadalmi távolságtartás a magyartól eltérő nemzetiségű és a nemkeresztény vallásokat magukénak vallókkal szemben. Sőt, a kutatók szerint az előítéletesség olyan szinten beágyazott az életformába, hogy maga is életformát alkot. Murányi ezt a Fuchs és Case (1989) által bevezetett fogalommal érzékelteti: azokban a csoportokban, ahol magas a *rituális sűrűség*, a világ leegyszerűsített, abszolút értékeinek szemlélete érvényesül, jellemző a vallási fundamentalizmus és a komplex gondolkodás hiánya. A sűrűn szőtt, heterogén kapcsolati hálóval és kommunikációs mintázattal rendelkezőkre lényegesen kevésbé jellemző az előítéletesség, míg a leginkább csak szoros és homogén kötésekkel rendelkezők, közösségekből kimaradók, közélet és politikai iránt közömbös személyek körében sokkal inkább megfigyelhető a társadalmi távolságtartás.

A szerző megállapítja: az egysíkú világnézet és az alacsony rituális sűrűség táptalaja lehet a szélsőséges ideológiák megtelepedésének. Épp ezért nem meglepő módon a kötet utolsó fejezeteit a nemzeti radikalizmus magyarországi megjelenési formáinak bemutatására szánta. Murányi megkülönböztet inkluzív és exkluzív nemzetfelfogást. Az inkluzív, befogadó felfogás azokat a tényezőket hangsúlyozza, amely a magyar lét pozitív és kizárólagos elemeit tartalmazza, ezzel bizonyítva, hogy magyarnak lenni a legjobb dolog a világon. Ezzel szemben az exkluzív, a kizáró álláspont az elkülönülést emeli ki, és azt mondja meg, ki és mi a „nem magyar”. A nemzeti radikalizmus bemutatását a szerző az ELTE Társadalmi Konfliktuskutató Központja és a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének 2010-ben indult *Új tekintélyelvűség* projektje keretében elkészült ezer fős, országos reprezentatív mintás, kérdőíves kutatás és egy kismintás (100 fős) nemzeti radikális, félkatonai szervezeten belül készült, az országos kérdőívvel megegyező kérdőíves kutatás eredményei alapján végezte. A kötetben megjelennek továbbá a szervezet tagjaival készült fókuszcsoportos és félig-strukturált interjúk részletei is, amelyek jól szemléltetik, milyen történelmi képpel rendelkeznek a nemzeti radikális eszmét vallók a

RECENZÍÓ

nem-radikálisokkal szemben, illetve azt is láthatjuk, mennyire jelentős szerepet kap körükben a *mitikus múlt*, az a fiktív őstörténet, amelyet a főáramú történészek nem ismernek el valódi történelemként. Éppen ezért Murányi szerint a nemzeti radikálisok csoportjában megfigyelhető a Michel Foucault (1977), majd Ewa Domanska (2010) által használt *ellen-történetírás* fogalma. A kérdőíves adatok is ezt támasztják alá: míg a többségi társadalom kudarcnak tartja például a Horthy-korszakot és az 1944-es német megszállást, addig a nemzeti radikálisok mindkét eseményt pozitívnak értékelik, de hibának tartják a kereszténységre való áttérést, sőt a honfoglalás létét is tagadják, és az *MTA külföldi érdekeket szolgáló, zsidó vezetőinek találmánya*-ként állítják be.

Murányi az összefoglalásban nem megszokott módon két hosszú, szó szerinti idézetet emelt be Örkény és Csepeli (2017) *Nemzet és migráció* c. kötetéből, illetve a Berényi és önmaga (2001) által fémjelzett *Magyar tizenévesek demokráciáértelmezése és előítéleteessége közötti kapcsolat* c. tanulmányból.

Ez a rendhagyó befejezés egyben tekinthető egyfajta utalásnak is: a politikai szocializáció kutatása nem egy egyszeri vizsgálatot követel, hanem egy folyamatos nyomon követést megkívánó területe a társadalomtudományoknak.

A *Fiatalok állampolgári szocializációja* egy életmű, amely bemutatja Murányi István és kutatótársai több évtizedes munkáját a témakör feltárásával kapcsolatban. Bár a kötet 2022-ben jelent meg, az utolsó felhasznált eredménye tíz évvel korábban keletkezett. Éppen ezért, noha az írás igazán átívelő, az adatai már nem naprakészek. Hasonló hiányérzet fogalmazódott meg bennem a vizsgált minták nemi megoszlását illetően is. A kötet nagy hangsúlyt helyez arra, hogy bemutassa, milyen szociokulturális tényezők befolyásolják a politikai szocializációt, de egyetlen esetben sem szólt arról, milyen eltérések figyelhetők meg a nemek között, akár a demokrácia iránti igény megnyilvánulásakor, akár a radikalizmushoz való viszonyulásban, pedig számos kutatás rámutatott (pl. Nagy 2005; Ballington 2008; Koncz 2011; Ilonszki 2014), hogy a nők és a férfiak máshogyan viszonyulnak az állampolgári szerepekhez és a különböző politikai eszmékhez. A bemutatott kötetet a téma szakirodalmában azonban vitathatatlanul alapműnek kell tekintenünk, hiszen évtizedeken átívelő kutatási eredményeket sorakoztat fel az érdeklődők számára.

A rövid, könnyen befogadható, logikusan egymásra épülő fejezetek elősegítik az olvasást, azonban a sok (108 oldal alatt 77 db) lábjegyzet zavart kelthet az olvasóban, ugyanis ezek a megjegyzések a legtöbb esetben olyan nagy jelentőséggel bírnak, hogy minden akadály nélkül szerepet kaphattak volna a törzsszövegben is.

A kötet egyik legnagyobb erőnye, hogy nem akar több lenni, mint amennyire képes. A szerző már a bevezetőben is leszögezi, hogy a téma teljeskörű vizsgálatához interdiszciplináris kutatások és eredmények lennének szükségesek, amelyeknek ő nem áll birtokában. A könyv nyolc különböző kutatás adatainak elemzése során arra ad lehetséges válaszokat, mi befolyásolja a fiatalok politikai szocializációját, milyen

RECENZÍÓ

a fiatalok demokráciáról és radikalizmusról alkotott képe, és mi jellemzi a nemzeti radikalizmus ideológiát magukénak vallók világképét.

Az írás tanulságos, mégis tudományos úton kalauzol végig minket annak megértése felé, hogyan és miért válhat valaki szélsőséges politikai ideológiák követőjévé. A kötet jól megválasztott vezérfonal mentén mutatja be, milyen súlyos következményekkel járhat, ha a fiatalok szocializációjából kimarad, vagy hiányosan adódik át az állampolgári felelősségvállalás iránti igény. A tendencia romló, ám nem visszafordíthatatlan. Éppen ezért a hiányzó összegzés helyett tennék most három javaslatot, amelyekkel talán a szerző is egyetértene: (1) A fiatalok oktatásában – otthon és az iskolában – elengedhetetlenül szükség van arra, hogy megtanítsuk, a világ nem fekete-fehér, hanem jóval sokszínűbb annál. (2) A politika az életünk része, ha akarjuk, ha nem, ezért kísérjük figyelemmel, hogy mi történik velünk és a környezetünkben élőkkel. (3) Az életünk során próbáljunk észérvek mentén dönteni, ne hagyjuk, hogy a félelmeink és a hiedelmeink vezessenek minket.

A könyvet ajánlom mindazon társadalomtudósoknak, akik ifjúságszociológiával, politikai szocializációval, nemzeti radikalizmussal, előítéletességgel vagy demokraciakutatással foglalkoznak. Mindemellet azon érdeklődőknek, akik szeretnék érteni a politikai döntéshozatal menetét, a radikalizálódás szociológiai és szociálpszichológiai folyamatát, illetve azoknak, akik nem hisznek abban, hogy a világ leírható fehérről és feketével.

Irodalom

- Ballington, J. (2008): *Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments*. Geneva, Inter-Parliamentary Union.
- Berényi Z. – Murányi I. (2001): Magyar tizenévesek demokráciaértelmezése és előítéletessége közötti kapcsolat. In: Simon J. (szerk.): *Húsz éve szabadon Közép-Európában. Demokrácia, politika, jog*. Konrad Adenauer Alapítvány, Budapest. 227–238.
- Csepeli Gy. (1992): *Nemzet által homályosan*. Századvég, Budapest.
- Domanska, E. (2010): *Az ellen-történetírás mint az elnyomottak ideológiája* (Reflexiók az új humántudományok Múlt-képéről). Ford.: Lévai Csaba. *Aetas*, 25(4): 165–174.
- Ilonszki G. (2005): Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium 57–69.
- Foucault, M. (1977): Nietzsche, Genealogy, History. In: *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*. Ithaca, 151.

RECENZÍÓ

- Fuchs, S. – Case, C. E. (1989): Prejudice as Lifeform. *Sociological Inquiry*, 59: 301–317. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1989.tb00108.x>
- Koncz K. (2011): A nők esélye a parlamentben – húsz év távlatából. *Esély*, 22(1): 24–52.
- Kovács T. – Oross D. – Szabó A. (2017): A magyar egyetemisták és főiskolások demokráciához fűződő viszonya. In: *Metszetek*, 6(3): 47–69. DOI: 10.18392/metsz/2017/4/4
- Nagy B. (2005): Nők és férfiak a vezetésben. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. Szerepváltozások*. Társasági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 52–64.
- Nyüsti Sz. (2011): Magyar középiskolások demokrácia-értelmezésének területi különbségei. In: Balku A. – Dusa Á. – Sörös A. (szerk.): *Ifjúsági élethelyzetek – Ifjúságpszociológiai tanulmányok*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 103–121.
- Örkény A. – Csepeli Gy. (2017): *Nemzet és migráció*. ELTE TáTK, Budapest.
- Purkhardt, S. C. (1993): *Transforming Social Representations: A Social Psychology of Common Sense and Science*. Routledge, London and New York.